

# Права быць самім сабой



Віктар КОРБУТ,  
журналіст

Апошнія публікацыі гісторыкаў у «Беларускай думцы» (нумары 5 і 8 за 2012 год, 1, 5, 6 і 8 за 2013 год) даюць яшчэ адзін штуршок да пераасэнсавання погляду на вытокі беларускай дзяржаўнасці, культуры, якія адшукваюцца не толькі ў Вялікім Княстве Літоўскім, але і ў Кіеўскай Русі. Высновы аўтараў «Беларускай думкі», што старажытнарускі кампанент нашага народа значны, не падлягаюць сумненню. Але гэта толькі частка праўды. Бо іначай давядзецца забыцца пра вытокі беларусаў у «дагістарычны» перыяд: а ў навуцы агульнапрынята, што да пачатку II тысячагоддзя асноўным насельніцтвам Беларусі (як, дарэчы, і захаду Расіі, і ўсходу Польшчы) былі балтамоўныя плямёны. І тыя нашы прашчурны вызнавалі не хрысціянства, а паганства. Як быць з гэтымі фактамі, якія ведаюць нават школьнікі?

Гаворачы пра этнічную сітуацыю ў Беларусі напярэдадні стварэння Кіеўскай Русі, прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Эдуард Загарульскі сцвярджаў: «Местная генетическая основа, ареал, заполненный балтийской гидронимикой, отсутствие данных, которые бы свидетельствовали о сколько-нибудь значительном проникновении сюда нового населения, распространение характерных балтийских украшений с эмалью – все это указывает на балтийскую принадлежность жителей Верхнего Поднепровья, Подлеманья и Подвинья, оставивших памятники типа Банцеровщина – Тушемля – Колочин. Это был последний, заключительный этап балтийского периода в этнической истории Белоруссии накануне широкого расселения славян» [1, с. 71].

Такім чынам, калі быць дарэшты праўдзівым, то, шукаючы вытокі нашага народа і яго культурнай адметнасці, нельга спыняцца ні на ВКЛ, ні на Кіеўскай Русі. Трэба зазіраць і за браму, якая аддзяляе «гістарычны» перыяд, забяспечаны звесткамі пісьмовых

крыніц, ад «дагістарычнага». Калі, натуральна, гэтаму не замянаюць ідэалагічныя тармазы. Бо калі ўпарта верыць, што беларусы – толькі «ліцвіны» або толькі «рускія» ці не верыць зусім у існаванне нашага народа, то аб чым тады гаварыць?

У навуцы не можа быць ніякага «сімвала веры». Гэтым навука адрозніваецца ад рэлігіі і ад яе сучаснага адменніка – ідэалогіі.

Мяне, як журналіста-культуролога і паводле ўніверсітэцкага дыплама спецыяліста ў галіне музейнай справы і аховы помнікаў гісторыі і культуры, заўсёды прываблівалі дыскусіі вакол таго або іншага артэфакта мінуўшчыны. За музейным прадметам стаяць лёсы канкрэтных людзей, а кожны адб'ітак часу на ім у выглядзе драпіны, надпісу нясе сведчанне пра судакрананне рэчы з яе ўласнікам.

Калі спрачаюцца гісторыкі, то гэта нагадвае хаджэнне знаўцаў вакол вялікага экспаната, які мае шмат бакоў, складаецца з каштоўных камянёў і пашкоджаных часам фрагментаў, з надпісамі на розных мовах. Пытанне толькі ў інтэрпрэтацыях або ў тым, з якога боку глядзець на гэты артэфакт – Гісторыю.

Скажам, у зале папірусаў берлінскага Новага музея можна ўбачыць дакументы, напісаныя іерогліфамі, па-грэчаску, па-арабску, – і ўсе, пачынаючы ад эпох да нашай эры, створаны *егіпцянамі ў Егіпце*. Народ застаўся той жа, але чаргаваліся мовы, алфавіты, рэлігіі. Ці ж не так адбывалася ў нас? Так, наш народ у розныя часы быў вядомы пад рознымі імёнамі, але тое, што мы

## ПРА АЎТАРА

КОРБУТ Віктар Андрэевіч.

Нарадзіўся ў 1981 годзе ў г. Мінску. У 2003 годзе скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры.

У 2002–2007 гадах працаваў спецыяльным карэспандэнтам газеты «Советская Белоруссия». У 2007–2009 гадах – аглядальнік газеты «Туризм и отдых», у 2009–2011 гадах – рэдактар аддзела культуры «Народной газеты». З 2011 года – спецыяльны карэспандэнт газеты «Советская Белоруссия».

Аўтар кнігі гісторыка-краязнаўчых нарысаў «Минск. Лучший вид на этот город» (2013).

Член ГА «Беларускі саюз журналістаў».

цяперашнія – непасрэдня спадкаемцы ўсіх тых, хто жыў тут з часоў да нашай эры, хіба не важней за тое, як сябе называлі прашчур, на якіх мовах яны гаварылі, якім багамам маліліся? На мой погляд, для беларусаў – і звычайных грамадзян, і гісторыкаў – мае значэнне ўсведамленне пераемнасці з тымі, хто быў *тут* да нас, на *тутэйшай* зямлі. Усё іншае – дэталі. Але іх заўсёды цікава супастаўляць, разглядаць, як у калейдаскопе, розныя факты і артэфакты, спрабуючы ў канцы «тунэля» ўбачыць проблск нейкай праўды. А праўда – яна ні белая, ні чорная, ні шэрая, яна рознакаляровая – як вясёлка. Хоць і не заўсёды вясёлая.

Хто захоча ўспрымаць нейкі перыяд гісторыі як толькі станоўчы ці адмоўны, той стане на шлях самападману. Бо, пражываючы кожны дзень, ці бачым мы на працягу 24 гадзін (уключаючы і сон) толькі тое, што цешыць вока, або толькі тое, што нас цвеліць ды злуе? Вітаўт, Ягайла, Жылуновіч, Мяснікоў – для гісторыка гэта найперш людзі са сваімі матывацыямі, якія варта зразумець, каб адэкватна вытлумачыць ход падзей мінуўшчыны. Нават найвялікшыя дзеячы – не абразы, на якія трэба маліцца. Зрэшты, тут, вядома, як паглядзець: вачамі верніка або скептыка.

Фактычна разуменне гісторыі і яе інтэрпрэтацыі – не толькі ў нашай краіне, а ва ўсім свеце – балансуюць паміж верай і скепсісам.

Скажыце літоўцу (не вучонаму, але чалавеку з вуліцы), што ў Вільні быў «Рускі горад» – беларускі квартал, што ў ім да XVI стагоддзя большасць храмаў – праваслаўныя (у 1500 годзе ў літоўскай сталіцы было 18 цэркваў, каля 1600 года – 19 (12 з іх – уніяцкія) [2, с. 18], а найстарэйшыя з выяўленых у Вільні могілак (пачатак XIV стагоддзя) – праваслаўныя [3, с. 297]). Магчыма, здзівіцца. Скажыце беларусу, што Гедымін і Вітаўт гаварылі па-літоўску, былі ліцвінамі з косці і крыві – адкіне гэты факт без разваг. А калі дадаць да такой карціны тое, што ў Вільні былі і нямецкі, і яўрэйскі кварталы? Што яшчэ да хрышчэння Літвы ў каталіцтва – у канцы XIV стагоддзя – няма ліцвінаў як з арыстакратыі (Войшалк, Даўмонт, браты «акаяннага» язычніка Трайдзеня), так і з паспалітага люду былі перайшоўшы ў праваслаўе?

Віленскі мовазнавец Зігмас Зіньквічус паказаў на красамоўных прыкладах з літоў-



▲ Карта Lithuania XVI–XVII стагоддзяў. Нацыянальны гістарычны музей Беларусі, 2013 год

скай мовы, што «ўсходняя хваля» хрысціянства «была выключна інтэнсіўнай і пакінула глыбокія сляды ва ўсёй гісторыі літоўскага народа»: «Да Літвы яна дайшла нашмат раней за заходнюю хвалю хрысціянства. Пра гэта яскрава сведчыць найдаўнейшы пласт царкоўнай тэрміналогіі літоўскай мовы, што прыйшоў разам з хрысціянствам усходняга абраду» [4, с. 76–77].

Хто нёс усходняе хрысціянства, «рускую веру» ў Літву? Непасрэдня суседзі – продкі беларусаў. Акурат той дарогай, якая і цяпер вядзе ў Вільню – праз Воstrую (Медніцкую) браму, па абодва бакі ад якой – на вуліцы Вастрабрамскай – напамінам пра рускі (беларускі) дух і цяпер засталіся дзве царквы: Святой Тройцы і Сашэсця Святога Духа на апосталаў. Дарэчы, цікава, што адно са значэнняў слова Gudija, якім літоўцы здаўна называюць Беларусь, – проста Русь. Таксама як латышкае слова Krievija – Русь (у латышскай мове ім азначаюцца і гістарычная Русь, і цяперашняя дзяржава Расія). Гэта не проста дэталі. Гэта – важныя факты, якія і сёння сведчаць пра забытыя рэаліі мінуўшчыны.

А зараз прапаную звярнуцца да яшчэ адной думкі Эдуарда Загарульскага: «Современное этническое состояние Белоруссии есть результат сложного и длительного развития, суммирующая различных тенденций и течений, включавшихся в разные периоды в общее русло этногенеза. Далекие отголоски длительных этнических взаимодействий прослушиваются еще и теперь. История дает им свое объяснение» [1, с. 134].

Замест «нас» маглі быць іншыя людзі, культуры, традыцыі, дзяржавы. Але мінуўшчыну не перапішаш. Яе можна толькі скрывіць, як чалавека ў крывым люстэрку. Часам цэлыя народы ствараюць сабе каралеўствы крывых люстэркаў. І жывуць у іх.

Трэба прызнаць, што пэўнай, бясспрэчнай трактоўкі мінуўшчыны пакуль не прапанавала ніводная даследчыцкая школа – і не толькі ў нашай краіне.

ВКЛ – чарговы этапны, пасля «балцкага» і «рускага», перыяд на шляху да сучасных беларусаў. І тут, як заўсёды, тэорый і гіпотэз больш, чым пэўных адказаў. Як мяркую старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Алег Дзярновіч, «сохранилось лишь небольшое количество письменных источников, проливающих свет на события этого периода... Существует также проблема этнической интерпретации. Какой народ принимал наиболее активное участие в создании ВКЛ? На мой взгляд, это очень

шаткая стратегия. Дело в том, что изучать процессы, происходившие в середине XIII в., с критериев дней сегодняшних (что сейчас и происходит) – путь тупиковый. Поскольку сводит эту проблему в конечном итоге к вопросу: чье это было государство – литовское или белорусское? Ведь там происходили не этнические процессы. Государствообразующие, социальные – да, были. Во время Второго конгресса исследователей Беларуси произошло довольно радикальное событие (я даже боюсь его озвучивать вне ученой сферы): если не разгром, то дискредитация концепции этничности. Во всяком случае, применимо к средневековому обществу. Если мы пытаемся ее прикладывать к тогдашним реалиям, то все сыплется. А абсолютное большинство белорусских историков, равно как и множество литовских, рассматривают вопрос возникновения ВКЛ сквозь призму этничности. Здесь нужна совершенно другая методология» [5].

Вядома, Францыск Скарына з Полацка для нас заўсёды будзе беларусам нумар адзін за ўсё XVI стагоддзе. Бо нарадзіўся не дзесьці, а ў «слаўным градзе Полацку». Бо пачаў кнігадрукаванне на нашых землях – у Вільні, у «Рускім горадзе»: там дзейнічала друкарня, што выдавала пасля пражскай «Бівліі руской» чарговыя «рускія» кнігі для нашага «люду посполитого». Статут Вялікага Княства Літоўскага быў і ёсць помнікам беларускага пісьменства, бо напісаны нашай мовай, якая зразумелая і сённяшняму – дадам, адукаванаму – беларусу. І «канстытуцыйная норма» Статута, што «писарь земський маеть по-руску литерами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не инымъ езькомъ и словы», застанецца для нас заповітам на ўсе вякі, як і заклік Францішка Багушэвіча, які працягуе ў арыгінале: «Nie pakidajcież mowy naszaj białaruskaj, kab nia umiorli! Paznajuć ludziej ci pa haworce ci pa adieży, chto jakuju nosie; otoż haworka, jazyk i još adieża duszy» [6, с. V].

Але калі бачыць вытокі беларусаў толькі ў рускай і праваслаўнай традыцыі, то давядзецца адмовіцца і ад слоў Ф. Багушэвіча – каталіка, які пісаў не кірыліцай, а лацінкай, бо вырас ва ўлонні польскай культуры. А як быць з праваслаўнымі мысліцелямі і барацьбітамі за «рускую веру», якія пісалі антыезуіцкія трактаты ў XVII стагоддзі папольску? Як памірыць форму са зместам?

▼ Помнік Ф. Скарыну ў Мінску каля Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі



Калі не разумець значэння слова «рускі» ў розныя перыяды гісторыі, можна выкрасліць з кантэксту нашай дзяржаўнасці і культуры нават Ф. Скарыну і Статут ВКЛ. Зрэшты, і адмаўленне Вялікага Княства Літоўскага як «нашай» дзяржавы вядзе да развітання з Ф. Скарынам і Статутам.

А калі не прызнаваць таго, што быў і балцкі перыяд мінуўшчыны, то тады ляснецца ўвогуле ўвесь радавод нацыі. Бо не з неба ж мы ўпалі.

І ўсё ж наш народ мае вялікае гістарычнае запlechча. Сцісла яго абмаляваў гісторык Ігар Марзалюк: «Мы – беларусы. Гэта значыць, што большая частка з нас (праваслаўных і былых уніятаў) з'яўляецца нашчадкамі ўсходнеславянскай Русі, старажытных рускіх, русінаў, меншая ж – нашчадкамі літоўцаў, ліцвінаў, рыма-каталікоў, першапачаткова балтамоўных, якія яшчэ ў XIV–XVI стагоддзях былі складнікам літоўскай, балцкай этнічнай супольнасці... Вытокі нашай дзяржаўнасці ва ўсходнеславянскіх княствах Кіеўскай Русі і найперш у Полацкім, а таксама Тураўскім, Смаленскім і Галіцка-Валынскім. Вялікае княства Літоўскае таксама нам не чужое. Без нашых продкаў-русінаў яно не стала б вялікім, а без іх падтрымкі ніколі не праіснавала б так доўга як самастойная дзяржава» [7, с. 76–77].

Лепшаму разуменню дзяржаваўтваральных працэсаў на нашых землях у XIII–XIV стагоддзях, на этапе фарміравання Вялікага Княства Літоўскага, паспрыяла б таксама большая ўвага беларускіх даследчыкаў да падзей таго часу ў Галіцка-Валынскім княстве. Гэтая дзяржава, што, як і Літва ў часы Міндоўга, мела статус каралеўства, ахоплівала, апрача сучасных заходнеўкраінскіх зямель, цяперашнія ўсходнія ўскраіны Польшчы, частку Малдовы, а таксама нямала заходніх абшараў сённяшняй Беларусі, амаль не разглядаецца ў нашай нацыянальнай гістарыяграфіі. (Дзеля справядлівасці трэба зазначыць, што апошнім часам былі зроблены спробы даследаваць гісторыю заходніх зямель Беларусі ў перыяд утварэння ВКЛ у шырэішым геапалітычным кантэксте [8; 9; 10, с. 36–42].) ВКЛ і Галіцка-Валынскае княства вялі між сабой змаганне за заходнія тэрыторыі сучаснай Беларусі – за землі, якія былі сапраўды *ключавымі* ў тую эпоху: плацдармам да заваявання Літвы Галіцка-



▲ Руіны Наваградскага замка

Валынскім княствам, або, наадварот, да захопу Літвой тэрыторый на поўдзень ад Горадна (Горадзен) і Навагарадка. І ў гэтым трэба бачыць *выключнае* становішча Верхняга Панямоння, не перабольшваючы, аднак, яго – не ператвараючы штучна *аб'ект* гістарычнага працэсу ў *суб'ект* толькі таму, што гэтага вымагаюць «патрыятычныя пачуцці».

Няма таксама рацыі ўспрымаць заходнюю тэрыторыю цяперашняй Беларусі ў дзяржаваўтваральных працэсах XIII–XIV стагоддзяў як *беларускую* разменную карту між Літвой і Галіцка-Валынскім княствам. Трэба памятаць, што яшчэ ў пачатку XX стагоддзя мовазнаўцы і этнографы адносілі Брэст (Берасце), Пінск, Каменец і іх ваколліцы да маларускага (украінскага) моўна-этнічнага абшару (які амаль супадае з Берасцейскім ваяводствам ВКЛ), і нельга сказаць, што характар традыцыйнай культуры тут з таго часу перафарматаваўся. А такія гарады, як Горадзен, Ваўкавыск і Навагарадак, тады гаварылі на якой мове – протабеларускай ці протамаларускай? Або яшчэ там гучала і літоўская? Бо ў XIII стагоддзі землі на поўнач ад Нёмана былі населены збольшага літоўцамі і яцвягамі. На жаль, мы не можам сцвярджаць, якая была гаворка жыхароў Горадна або Берасця ў XIII–XIV стагоддзях, але, зважаючы на блізкасць беларускай і ўкраінскай моў у наш час і шырокі пас пераходных дыялектаў паміж імі, можна мер-

каваць, што людзі ў гэтых гарадах разумелі адно аднаго. У XIII–XIV стагоддзях і пазней яшчэ не існавала сучасных беларускай, украінскай і рускай моў, а была зусім іншая дыялектная карціна [11]. А крыніцай канцылярскай мовы Вялікага Княства Літоўскага былі паўднёва-заходнія беларускія гаворкі, у той час супольныя з паўночна-ўкраінскімі [12].

Разам з тым, ці можа лічыцца Галіцка-Валынскае княства (пазней вядомае як Малая Русь, Рускае ваяводства ў складзе Польскага каралеўства) адной з формаў протаўкраінскай дзяржавнасці, а падуладна яму Горадзен, Ваўкавыск і Навагарадак як «украінскія» гарады-фарпосты на мяжы з Літвой? Вядома ж, не.

Дзяржаваўтваральныя працэсы ў Верхнім Панямонні, бадай, нельга разглядаць з пазіцыяй сучаснай этнічнасці. Гэта было змаганне, перш за ўсё, дзвюх дзяржаў: з пункту гледжання тагачаснай этнічнасці адна была літоўскай, другая – рускай. Згадваючы словы Ігара Марзалюка пра асноўныя складнікі беларускай ідэнтычнасці, мы можам асцярожна прызнаць, што ніводзін – ні літоўскі, ні рускі бок – з падзей XIII стагоддзя не можа ўспрымацца ў кантэксце беларускай гісторыі як варожы, чужы. Бо наша нацыя ўзнікла не ў той час, а пазней, яна – не ўдзельніца, а вынік таго змагання.

У выпадку перамогі ў двубой за землі вакол Горадна і Навагарадка не Літвы, а

Галіцка-Валынскага княства, дзяржава- і этнаўтваральныя працэсы пэўна мелі б зусім іншы вынік у нашы дні. Вялікае пытанне, ці існавала б тады на цяперашняй карце Еўропы Літва, бо ў выпадку перамогі Галіцка-Валынскага княства яе б чакала немінучая рутэнізацыя. Ці былі б цяпер Беларусь і Украіна, або на гэтай тэрыторыі ўзнікла б іншая руская дзяржава, этнас – на базе Галіцка-Валынскага княства? Усе гэтыя аспекты вартыя ўвагі сучасных даследчыкаў.

Так, гісторыя не мае ўмоўнага ладу, але яе можна інтэрпрэтаваць з пазіцыі сучаснасці як хочаш. А вось усвядоміць сапраўдны ход падзей магчыма толькі прыняўшы свядомасць сведкаў таго часу – летапісцаў, хранікёраў. Трэба ўлічваць і рэальныя даныя мовазнаўства, археалогіі. А таксама – быць добрым псіхолагам, аналітыкам, каб зразумець людзей мінулага. Галоўнае ж – ісці следам за крыніцамі, а не за інтэрпрэтацыямі, якімі б аўтарытэтамі яны ні выказваліся.

Відавочна адно: будучыя беларусы ўзніклі на працягу доўгага працэсу балцка-славянскага, літоўска-рускага саперніцтва, супрацоўніцтва, якія расцягнуліся на ўсё II тысячагоддзе – ад узнікнення Кіеўскай Русі, яе распаду да з’яўлення Вялікага Княства Літоўскага, складаных стасункаў з Польшчай і Расіяй (то саюзных, то варожых). З гэтага катла парадксаў выйшлі не толькі беларусы, але і літоўцы, украінцы – сучасныя нацыі, а ўрэшце і іх нацыянальныя дзяржавы. Можна смела сказаць: мы маем адну на ўсіх спадчыну мінулых вякоў, якую можна справаваць дзяліць на «чужыя» і «свае» кавалкі, але ці магчыма гэта і ці варта? Больш плённым здаецца асэнсаванне агульнага лёсу краін, што ўзніклі між Балтыйскім і Чорным морамі. І гэта ўжо робіцца, напрыклад, мастацкімі музеямі Літвы, Беларусі і Украіны, якія праводзяць супольныя выставы спадчыны Вялікага Княства Літоўскага, што захоўваецца ў іх зборах.

Цяжэй даецца асэнсаванне супольнай мінуўшчыны аўтарам гістарычных кніг. Простыя адказы на складаныя пытанні мінуўшчыны патрэбны «масам». Але як спахвіць інфармацыі адрозніць высновы сапраўднага гісторыка ад прыгожых міфаў, што прадукуюць папулярызатары? Даволі складана, бо ў кнігарнях не вылучаюцца аддзелы навуковай і беле-

▼ Статут Вялікага Княства Літоўскага ў музеі гісторыі Магілёва



трыстычнай літаратуры. Звычайна ўсе беларускія выданні ўціскаюцца на адзін стэнд. І бяры, што хочаш, на свой густ. Трапна характарызуе сітуацыю гісторык і археолаг Аляксандр Краўцэвіч: «У Беларусі ў апошнія дзесяцігоддзі назіраецца рост цікавасці да гісторыі ВКЛ і попыту на адпаведную літаратуру. На жаль, па прычыне маладосці і слабасці прафесійнага асяродку даследчыкаў ВКЛ гэты попыт задавальняецца не творамі спецыялістаў-гісторыкаў, а папулярнай літаратурай, часта створанай на аснове падыходаў і прыёмаў, далёкіх ад акадэмічных» [10, с. 8].

Сапраўды, на адной кніжнай паліцы могуць апынуцца працы рознай якасці і аўтарытэтнасці. Вялікую ролю адыгрывае імя аўтара. І часта «гісторыкаў» аказваецца больш, чым ёсць на самай справе. Што ж мы маем цяпер на беларускім кніжным рынку? Па-першае, працы папулярызатараў, якія ў масавай свядомасці набылі тытул гісторыкаў (ад Вацлава Ластоўскага і Міколы Ермаловіча да Уладзіміра Арлова, Вітаўта Чаропкі).

Па-другое – творы пісьменнікаў, якія ніколі не прэтэндавалі на годнасць гісторыкаў, застаючыся свядома ў рамках літаратарства (Юрка Віцьбіч, Уладзімір Караткевіч, Людміла Рублёўская).

Па-трэцяе, часам прафесійныя гісторыкі могуць самі выступаць папулярызатарамі сваіх тэорый (Вячаслаў Насевіч, Георгій Штыхаў, Алег Дзярновіч, Уладзімір Ляхоўскі).

Па-чацвёртае, прафесійныя гісторыкі, бывае, папулярызуюць свае ідэі ў саюзе з літаратарамі (Генадзь Сагановіч з Уладзімірам Арловым, Віталь Скалабан з Людмілай Рублёўскай, Вячаслаў Селяменеў з Віктарам Шымоліным).

Па-пятае, асобна можна вылучыць універсітэцкіх выкладчыкаў, якія публікавалі працы, разлічаныя на масавага чытача, з аглядам шырокага круга пытанняў па-за сваёй асноўнай спецыялізацыяй (Усевалад Ігнатоўскі, Лаўрэнцій Абэцэдарскі, Якаў Трашчанок, Захар Шыбека, Анатоль Грыцкевіч).

У гэтых складаных варунках, калі размытыя межы між сапраўднымі навукоўцамі і аматарамі, папулярызатарамі, ідзе ў нашай краіне працэс пераасэнсавання гісторыі. Пакуль дыскусіі нагадваюць баі без правілаў – толькі не асілкаў, а інтэлектуалаў. І гэты

працэс уласцівы не толькі сённяшняму дню, ён працягваецца ўжо больш за стагоддзе [13; 14; 15; 16].

Галоўнае, каб у час «высвятлення ста-сункаў» знаўцы мінуўшчыны не збочылі з магістральнай лініі і не прыйшлі да самаадмаўлення – саміх сябе і беларусаў як нацыі. Бо яшчэ і сёння ёсць тыя, хто за шматзначнымі тэрмінамі дня ўчарашняга (балты, Русь, польская вера, літвіны) бачаць не складаныя этнакультурныя рэаліі мінулага часу, а сучасныя суседнія дзяржавы. А кожная дзяржава, што знаходзіцца побач з намі, мае свой інтарэс у стасунку да Беларусі і беларусаў.

Наша стратэгічная мэта – захаваць мірныя дачыненні з усімі суседзямі, але адначасова для саміх сябе сфармуляваць зусім пэўныя ўяўленні пра тое, хто мы і адкуль, а галоўнае – чаму мы такія, якія ёсць цяпер, і чаму маем права быць самімі сабой. ─

## ЛІТАРАТУРА

1. Загорський, Э.М. Древняя история Белоруссии: Очерки этнической истории и материальной культуры (до XI в.) / Э.М. Загорський. – Минск: Изд. БГУ, 1977.
2. Drėma, V. Dinges Vilnius / V. Drėma. – Vilnius: Vaga, 1991. – 404 p.
3. Baronas, D., Dubonis, A., Petrauskas R. Lietuvos istorija. T. 3: XIII a.–1385 m.: Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų / D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas. – Vilnius: Baltos lankos, 2011. – 615 p.
4. Zinkevičius, Z. Krikščionybės ištakos Lietuvoje: Rytų krikščionybės vardyno duomenimi / Z. Zinkevičius. – Vilnius: Katalikų akademijos leidykla, 2005.
5. Олег Дернович: Зарождение ВКЛ – до сих пор одна из наиболее спорных тем для историков // Tut.by [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.tut.by/society/350417.html>. – Дата доступа: 10.10.2013.
6. Buraczok, M. Pradmowa // Dudka białaruskaja Macieja Buraczka / M. Buraczok. – Kraków: Drukawau swaim kosztam Wł. L. Anczyc i Ska, 1891.
7. Марзалюк, І. Фальшывая гісторыя – маці фальшывай палітыкі / І. Марзалюк // Беларуская думка. – 2010. – № 7. – С. 72–79.
8. Темушев, В. Карта Галицко-Волынского княжества первой половины XIII в. / В. Темушев // История. Историческая география [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hist-geo.net/index.php?p=100&more=1&c=1&tb=1&pb=1>. – Дата доступа: 11.10.2013.
9. Пазднякоў, В. Галіцка-Валынскае княства / В. Пазднякоў // Вялікае Княства Літоўскае: энцыклапедыя: у 2 т. – Мінск: БелЭн, 2005. – Т. 1: Абаленскі – Кадэнцыя. – С. 483–486.
10. Краўцэвіч, А. Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага: ад пачатку гаспадарства да каралеўства Літвы і Русі (1248–1341 гг.). – Гародня – Wrocław: Гарадзенская бібліятэка – Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego we Wrocławiu, 2013. – 186 с.
11. Шэрах (Шавялёў), Ю. Праблемы фармавання беларускай мовы / Ю. Шэрах (Шавялёў) // Arche – Пачатак. – 2010. – № 6. – С. 5–125.
12. Станг, К.Ш. Заходняруская канцылярская мова Вялікага Княства Літоўскага / К.Ш. Станг // Arche – Пачатак. – 2010. – № 6. – С. 127–297.
13. Цьвікевіч, А. «Западно-руссизм»: нарысы з гісторыі грамадзкай мыслі на Беларусі ў XIX і пачатку XX в. / А. Цьвікевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 352 с.
14. Лінднэр, Р. Гісторыкі і ўлада: нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусі XIX–XX стст. / Р. Лінднэр. – СПб.: Невский простор, 2003. – 540 с.
15. Марзалюк, І. Міфы «адраджэнскай» гістарыяграфіі Беларусі / І. Марзалюк. – Маргілёў, 2009.
16. Долбиллов, М. Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II / М. Долбиллов. – М.: Новое литературное обозрение, 2010.